

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА І ЗМІНИ ГЕОЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

УДК 330.837:339.92

ПРОБЛЕМИ ДЕЙНСТИТУЦІАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Кудирко Л.П., к.е.н.

Київський національний торговельно-економічний університет

В статті розкрито новітні тренди в реалізації відносин стратегічного партнерства між країнами з огляду на трансформаційні зрушення в глобальній економіці. Метою роботи стало визначення чинників та напрямів дейнституціалізації сформованих моделей міжнародного стратегічного партнерства та виявлення особливостей їх прояву на євразійських теренах. Аргументовано, що в умовах млявої динаміки світового товарообміну та інвестування й ускладнення можливостей повноцінного вирішення для країн проблем зовнішніх торговельних та фінансових дисбалансів, нелегальної зовнішньої міграції, скорочення внутрішнього виробництва та робочих місць під тиском конкуренції на світових ринках, посилюється запит на модернізацію сформованої попередніми десятиліттями системи стратегічного партнерства між країнами у різних сферах їх реалізації. Виявлено, що така модернізація здійснюється шляхом як анулювання існуючих, так і створення нових партнерств між країнами та інтеграційними мега-блоками. Ідентифіковано протилежні одна одній тенденції у партнерських відносинах між державами, що призводять до трансформації та дейнституціалізації сучасної архітектури міжнародного стратегічного партнерства. Аргументовано, що зміна ідеології стратегічного партнерства США щодо партнерів в тихоокеанському регіоні зумовлюється переглядом критеріїв для поглиблення партнерської співпраці; визначено, що ступінь інтегрованості США в забезпечення торговельних преференцій, питань безпеки, фінансової чи військово-політичної допомоги тому чи іншому союзнику будуть визначатися з врахуванням не лише довгострокових передумов співпраці, але й з огляду поточних інтересів США. Виявлено, що пошук форматів та механізмів підвищення ефективності стратегічного партнерства на пострадянському просторі супроводжується процесами подальшої євразійської дезінтеграції на рівні ЄАЕС, яким разом з тим протидіють зворотні тенденції на рівні ШОС через розширення кола його членів. Визначено, що подальші дослідження окресленої проблематики стосуються аналізу місця України в докорінних змінах глобальної геополітичної конфігурації у сучасну добу, оцінки їх впливу на трансформацію національної системи економічної безпеки та стратегічного партнерства, розкриття механізмів підвищення ефективності відносин стратегічного партнерства за участю України в умовах геопросторової переорієнтації її зовнішньої торгівлі та загроз національному суверенітету.

Ключові слова: стратегічне партнерство; дейнституціалізація стратегічних відносин; Транс-Тихоокеанське партнерство; Євразійський Економічний Союз, інтеграція, глобальне лідерство, національні інтереси

UDC 330.837:339.92

THE PROBLEMS OF STRATEGIC PARTNERSHIP DEINSTITUTIONALISATION IN THE CONTEXT OF GLOBAL TRANSFORMATIONS

Kudyrko L., PhD in Economics

Kyiv National University of Trade and Economics

The article reveals the latest trends in the implementation of the strategic partnership between the countries in view of the transformational shifts in the global economy. Purpose of the article is to determine the factors and trends in prevailing deinstitutionalisation models of international strategic partnerships and identifying features of their display on the Eurasian territory. It is argued that under the conditions of stagnated global commodity and investment and complication of complete solution possibilities for the countries of the problems of external trade and financial imbalances, illegal emigration, reduction of domestic production and jobs under the pressure of competition in world markets, the request for modernization of the established in previous decades system of strategic partnership between the countries in various areas of its implementation is increasing. It is found that such modernization is carried out by a cancellation of existing and creation of new partnerships between the countries and integrated mega-blocks. Countertendency in the partnerships between the countries that lead to the transformation and deinstitutionalization of contemporary international strategic partnership architectonics is identified. It is revealed that the change of the US strategic partnership ideology to its partners in the Pacific region is predetermined by criteria revision for partnership deepening; it is determined that the degree of the US integration in providing trade preferences, security, financial or political-military assistance to a particular ally will be determined taking into account not only the prerequisites for long-term cooperation, but also in terms of current interests. It is defined that the search for formats and mechanisms to improve the efficiency of the strategic partnership in the post soviet space is accompanied by the further Eurasian disintegration in the level of EAES together with the anti-reverse trends at the SCO through expansion of its membership. The perspective direction for further research is to analyze Ukraine's place in fundamental changes in the modern global geopolitical configuration, assess their impact on the transformation of the national system of economic security and strategic partnership, reveal the mechanism of improving the efficiency of the strategic partnership with participation of Ukraine in terms of geospatial reorienting its foreign trade and national sovereignty threats.

Keywords: Strategic Partnership; strategic relationships deinstitutionalisation; Trans-Pacific Partnership; Eurasian Economic Union, integration, global leadership, national interests

Актуальність проблеми. В умовах посилення глобальних викликів національним економікам, що глибоко інтегровані в систему світогосподарських та інтеграційних зв'язків, ускладнення можливостей для повноцінного вирішення проблем щодо зовнішньої заборгованості, нелегальної міграції, скорочення робочих місць під тиском конкуренції на світових ринках товарів та послуг, виникає як на рівні експертного середовища, так і політикуму цілої низки країн, що є впливовими гравцями в світовій економіці, прагнення модернізації сформованої системи стратегічного партнерства між країнами у різних сферах їх реалізації з переглядом взаємних зобов'язань та гарантій. Наразі від стратегічного партнерства країни все більше очікують не асиметричної, а «дзеркальної» реалізації національних економічних інтересів держав-учасниць об'єднаної спільноти, навіть шляхом певних обмежень пріоритетів спільного партнерства. Попри те, що сучасні економіки рухаються шляхом подальшого інтегрування у світогосподарські процеси, саме новітні виклики глобального та, перш за все регіонального розвитку, актуалізують перед ними низку завдань, пов'язаних як з можливим переглядом існуючих, так і створенням нових партнерств з країнами та інтеграційними мега-блоками, у взаємодії з якими можна вирішувати внутрішні питання та, водночас, використовувати інтегральний міжнародний потенціал для призупинення дестабілізаційних трендів у економічному та регіональному розвитку.

Аналіз останніх наукових досліджень. Розробки щодо розвитку міжнародного стратегічного партнерств мають багатовимірний формат та акцентують увагу на: сферах співробітництва (О. Білорус, А. Гальчинський, В. Гейєць), глобальних та регіональних ризиках економічної дестабілізації (В. Горбулін, І. Жовква, Т. Мельник, В. Сіденко); створенні нових моделей інтеграційних відносин між країнами (Д. Лук'яненко, Б. Парахонський, А. Пивоваров, А. Сухоруков); розширенні формату стратегічної взаємодії між країнами (Дж. Акерманн, М. Грімслі, Ф. Закарія, Дж.М. Коллінз, Дж. Сакс), виокремленні стратегій глобальної та регіональної гегемонії та її впливу на безпеку економічного розвитку (Дж. Аррігі, У. Бек, Р.Боровіцкі, І. Валерстайн, В. Волконський, А. Ельянов, В.Крусеру, Г. Моргентау, В. Соколов). Разом з тим з огляду на динамічну зміни конфігурації

глобальної системи економічної безпеки та ефектів зовнішньополітичних екстерналій, потребують поглибленого дослідження невирішені наразі дослідницькі питання щодо новітніх тенденцій в розвитку стратегічного партнерства з огляду на політичні зміни в США, інтенсифікацію процесів дезінтеграції в рамках ЄС та пошуку адекватної інституціональної форми реалізації амбіцій та потенціалу Євразійського союзу.

Метою роботи є розкриття чинників та напрямів деінституціалізації сформованих моделей міжнародного стратегічного партнерства та виявлення особливостей їх прояву на євразійських теренах.

Викладення основного матеріалу дослідження. Традиційно стратегічне партнерство є одним з важливих механізмів реалізації національних та колективних інтересів через консолідацію спільних дій та заходів. Наразі інститут партнерства використовується країнами та інтеграційними союзами задля підвищення ефективності дій на регіональному та глобальному рівнях. Довгострокове, випробуване часом партнерство стає гнучким інструментом взаємодії країн, об'єднаних навколо вирішення стратегічних завдань для реалізації власних національних інтересів і підвищення рівня стабільності у світі.

Міждержавні відносини, що ідентифікуються у площині стратегічного партнерства відповідають низці критеріїв, до яких відносять: наявність двох і більше стратегічних сфер співробітництва між державами; однакове розуміння сторонами змісту відносин партнерства; наявність попередньої практики координації зовнішньополітичних дій держав на міжнародній арені; поступальність відносин співробітництва (наявність попереднього тривалого висхідного розвитку відносин співробітництва та партнерства держав та перспектив щодо його збереження); наявність чітких механізмів реалізації та координації стратегічних інтересів в рамках партнерства; закріплення змісту і механізмів стратегічного партнерства в окремих міждержавних документах [1].

Останні кілька років засвідчують той факт, що попри сформовані багаторічною практикою моделі стратегічних відносин, зокрема у форматі ЄС, Євразійського Економічного Союзу(ЄАЕС), Транс-Тихоокеанського партнерства(ТТП), відбувається поглиблення конкуренції саме між учасниками консолідованих спільнот у їх суперництві за ринки збуту та стратегічні ресурси. Це створює виклики

для консолідації дій країн-партнерів і, водночас, надає передумови для створення нових конфігурацій міжнародного партнерства. Можна вести мову про певну трансформацію, а в окремих випадках і деінституціоналізацію сучасної архітектури міжнародного стратегічного партнерства. Під деінституціоналізацією розуміємо відмову та скасування повноважень раніше створених інститутів міжнародної співпраці, що супроводжується анулюванням закріплених взаємних зобов'язань (економічних, політичних, безпекових) та гарантій.

Передумови до деінституціоналізації мають як економічне, так і політичне підґрунтя. Новітні трансформації щодо рекомбінації ролі окремих країн-членів участі в ЄС (Великобританія, Греція тощо), перманентні пошуки оптимального формату розвитку євразійського партнерства (СНД, Митний Союз, ЄАЕС), рішучі наміри нової адміністрації США повністю відмовитися від ТТП визрівали кілька десятиліть та зумовлені глобальними змінами в розподілі економічної та політичної потуги на глобальному рівні в останні кілька десятиліть. Зокрема, економічним підґрунтям цих змін можна вважати перерозподіл центрів світового виробництва, а в певній мірі і споживання, і у першу чергу проміжними продуктами, із Заходу на Схід. Стрімкий розвиток низки економік євразійських країн в 1990-і роки сприяв еволюції монополярної конфігурації світу у напрямку до багато полярності [2]. Більше того, нинішні успіхи КНР на регіональному та власне і глобальному рівнях відбиваються на їх прагненні змінити власний статус на міжнародній арені, викликає все більше розбіжностей і суперечок. В експертному середовищі немає однозначної відповіді на те, чи є прямиий зв'язок між розширенням міжнародних торговельно-економічних та інвестиційних зв'язків КНР та його геополітичними потугами. Чи це посилює його позиції чи навпаки призвело до появи нових уразливих місць і взаємозалежностей? Експерти по КНР назвали його водночас «тендітною державою» [3] та «квазідержавою» [4], інший погляд на КНР вказує на те, що невдовзі Китай буде «правити світом» [5].

З 2014 р. КНР обігнав США і посів перше місце в світі за обсягом ВВП за паритетом купівельної спроможності [6]. Ще більш вражаючі підтвердження посилення позицій незахідного світу є динаміка в першому десятилітті XXI ст. показника ВВП на душу населення: у західних країн-

лідерів він зріс на 8-10%; у лідерів, що належать до нових глобальних центрів зростання (Індії, РФ, Ірану) збільшився за той же період на 60-80%, а в КНР - в 2,5 рази. Поява нових осередків сили в особі азійських країн зумовило до ініціювання нових форматів стратегічних відносин, які відображають новий статус-кво у світовій економіці. Так США і Японія виступили ініціаторами нового проекту у сфері торгівлі - Транс-Тихоокеанського партнерства (ТТП), КНР - Всеосяжного регіонального економічного партнерства (ВРЕП) на базі АСЕАН, РФ - інтеграційного проекту Євразійський Економічний Союз (ЄАЕС).

Найбільш масштабним серед зазначених проектів стратегічного спрямування стало ТТП, до якого увійшли 12 країн (Австралія, Бруней, В'єтнам, Канада, Малайзія, Мексика, Нова Зеландія, Перу, Сінгапур, США, Чилі і Японія) і на які припадає 40% глобального ВВП та 30% світової торгівлі[7]. В рамках ТТП передбачається створення зони вільної торгівлі в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР), що, за планом США, мало замкнути навколо кільце країн, які будуть інтегровані у трансконтинентальну систему глобального виробництва та збуту з орієнтацією на американський ринок та підпорядкуванням Вашингтону. Формат ТТП цілком відповідає моделі «асиметричного стратегічного партнерства», оскільки ґрунтується на очевидному лідерстві США з відповідними наслідками. Модель асиметричного партнерства передбачає формат відносин держав, які мають великий історичний досвід взаємовідносин та знаходяться в одному геополітичному регіоні, причому одна зі сторін внаслідок історичної традиції виступає домінуючою у відносинах партнерства[1]. Створення ТТП першочергово розцінювалося як антикитайський проект, оскільки не передбачав включення до спільноти та її ринків КНР. Разом з тим в умовах перегляду результатів торговельно-економічної співпраці в межах ТТП та формування нового бачення адміністрації Д.Трампа щодо потенційної співпраці із РФ, визначено що відсутність двох найбільших країн Азійсько-Тихоокеанського регіону в складі Транс-Тихоокеанського партнерства не дозволяє США вибудувати повноцінно та ефективно торговельно-економічну взаємодію в цьому союзі. Більше того, нова адміністрація США взагалі має намір повністю закрити мегапроект Транс-Тихоокеанського партнерства. Це пропри те, що попередня адміністрація Б.Обами розглядала його як ядро нової геополітичної стратегії США, націленої на утримання Сполученими

Штатами лідерських позицій в світі та АТР, яка дозволить їм стати центром інтеграції всіх економік цього регіону і об'єднати країни на своєму ринку.

Вихід США з ТТП, яке було інструментом реалізації торговельної політики та економічної стратегії США в Східній Азії, створюють новий вимір та виклики не тільки для держав цього регіону (країн Латинської Америки та південно-тихоокеанської складової ТТП), але і для всіх інших країн, що наразі виступає партнером США. ТТП через механізм економічної взаємодії посилював політичні зобов'язання США щодо союзників. Наразі всі відносини США щодо партнерів зумовлюватимуться чітким критерієм: ступінь інтегрованості США в забезпечення безпеки, фінансової та політичної стійкості того чи іншого союзника Вашингтона будуть визначатися з врахуванням не лише довгострокових передумов співпраці, але й з огляду поточних інтересів. А відтак ми можемо говорити про анулювання окреслених вище на основі практики взаємодії держав у ХХ ст. критеріїв стратегічного партнерства. Нині світ є свідком швидкої деінституціалізації політики США в ключовому (в економічному і політичному плані) регіоні. Наміри США перейти на нові формати співпраці за межами ТТП зумовлені вірогідно і тим, що крупними гравцями в АТР є РФ та КНР, які, як зазначалось, не ввійшли в ТТП і які мають вагомий вплив на масштаби та геопросторові потоки торгівлі країн АТР: станом на 2015 рік 22% експорту з РФ спрямовано в країни АТЕС (Азійсько-тихоокеанське економічне співтовариство), а частка імпорту із країн-членів АТЕС сягає близько 37% [7]. Прагнення Китаю посилити свій вплив в Азії не лише у сфері товарообміну здійснюються через послідовну реалізацію великих внутрішньоконтинентальних проект: від ініціативи «Один пояс - один шлях» до локації в Пекіні Азіатського банку інфраструктурних інвестицій, що повільно, але вірно наближають Китай до його стратегічної мети - побудови Азії, сфокусованої на Китай як єдиний центр [8].

У будь-якому випадку безперечною є тенденція до посилення ролі КНР як найвпливовішого лідера в континентальних торговельно-інвестиційних потоках, що не може не викликати занепокоєння як в США як глобального лідера, так і інших азійських країн, що поєднані відносинами стратегічного партнерства в регіональні економічні спільноти і які здійснюють спроби протистояння як експансії більш потужних країн, так і шукають більш ефективні формати стратегічної співпраці між собою [9].

Деінституціалізація сформованих проектів стратегічної співпраці наразі виходить за рамки Азіатсько-Тихоокеанського регіону і Північної Америки, вона не стосується лише відносин США та їх торговельних партнерів та партнерів по питанням глобальної безпеки. Вона може торкнутися і всього пострадянського простору у цілому, та важливої його частки - пострадянської Євразії (включно і відносин з РФ), що стане новим викликом як для економічних систем пострадянських держав, і для їхніх еліт. Загострення внутрішніх суперечностей між країнами - партнерами на рівні Євразійського Економічного Союзу (ЄАЕС), Організації договору колективної безпеки (ОДКБ) поглиблюється кризовими явищами в державах-учасниках, які не можуть бути нівельовані інститутами спільноти. Підтвердженням недостатньої ефективності сформованого інституту партнерства є той факт, що за 2015-2016 рр. в ЄАЕС товарообіг впав за оцінками Департаменту торговельної політики Євразійської економічної комісії майже на 60% [10]. Основними чинниками, що поглиблюють суперечності між учасниками ЄАЕС та ускладнюють можливості посилення ролі в глобальній економіці та політиці є: слабкість наднаціональних органів управління і контролю за виконанням євразійських зобов'язань; відсутність дієвих механізмів євразійської субсидіарної відповідальності; слабка законодавча інтегрованість країн-членів ЄАЕС; відсутність потужної наднаціональної ціннісної платформи, яка забезпечувала б гармонізацію взаємодії національних проектів країн-учасниць всередині ЄАЕС; відсутність уявлення загального наднаціонального майбутнього, а також проекту альтернативи, що ускладнює консолідацію товариств і еліт країн-учасниць ЄАЕС навколо інтеграційного проекту. При цьому процесам євразійської дезінтеграції на рівні ЄАЕС протидіють процеси розширення кола учасників на рівні ШОС (Шанхайська організація співробітництва) за рахунок Індії і Пакистану. Туреччина також виказує зацікавленість щодо переорієнтації з ЄС на ШОС.

Європейський союз також знаходиться під загрозою деінституціалізації форматів стратегічного партнерства в рамках співтовариства. Для більшості країн-членів в умовах перманентного уповільнення динаміки світової економіки, а за даними ЮНКТАД, вперше з 2012 року темп приросту глобального ВВП знизився за попередніми оцінками в 2016 році до 2,3% [7], національні уряди країн ЄС змушені опікуватись у першу чергу внутрішніми проблемами: безробіття, зовнішня

міграція, тероризм та дбати про те, щоб не розгубити електоральну підтримку всередині країни напередодні хвилі найближчих виборів в ключових для ЄС країнах-донорах. Тому питання збереження робочих місць і захисту внутрішнього ринку вочевидь виходить на перший план, що ускладнює реалізацію спільних дій, більше того, світ стоїть на порозі реструктуризації великого європейського проекту: Британія знаходиться в процесі виходу з Євросоюзу, що призвело до ситуації, коли вперше в історії ЄС почав звужуватися.

Висновки. Дослідження процесів деінституціалізації сформованих моделей міжнародного стратегічного партнерства та виявлення особливостей їх прояву на євразійському континенті дозволяє сформулювати низку узагальнень:

- міжнародна практика формування та розвитку відносин стратегічного партнерства засвідчує, що воно зберігає свою роль як важливого інструменту реалізації національних та колективних інтересів через консолідацію спільних дій та заходів;

- в умовах слабкого динамізму світового економічного та регіонального розвитку, поглиблення суперництва за ринки збуту та стратегічні ресурси створюються дестабілізаційні передумови для консолідаційних проектів країн-партнерів і, водночас, сприятливі - для створення нових конфігурацій міжнародного партнерства. Зазначені суперечливі одна одній тенденції свідчать про трансформацію, а в окремих випадках і деінституціалізацію сучасної архітектури міжнародного стратегічного партнерства;

- відносини стратегічного партнерства США щодо партнерів зумовлюватимуться зміною критеріїв поглиблення співпраці: ступінь інтегрованості США в забезпечення безпеки, фінансової та політичної стійкості того чи іншого союзника будуть визначатися з врахуванням не лише довгострокових передумов співпраці, але й з огляду поточних інтересів США;

- пошук форматів та механізмів підвищення ефективності стратегічного партнерства на пострадянському просторі супроводжується процесами подальшої євразійської дезінтеграції на рівні ЄАЕС, яким разом з тим протидіють зворотні тенденції на рівні ШОС через розширення кола його членів.

Подальші дослідження окресленої проблематики стосуються аналізу місця України в умовах докорінних змін глобальної геополітичної конфігурації у сучасну добу, оцінки їх впливу на

трансформацію національної та міжнародної системи економічної безпеки та стратегічного партнерства, розкриття механізмів підвищення ефективності відносин стратегічного партнерства за участі України в умовах геопросторової переорієнтації її зовнішньої торгівлі та загроз національному суверенітету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Жовква І.І. Моделі стратегічного партнерства / І.І. Жовква // Актуальні проблеми міжнародних відносин. - № 41, част. II. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2003. – С. 32–38
2. Глобализация и интеграционные процессы в Азиатско-Тихоокеанском регионе (правовое и экономическое исследование): монография / И.И. Шувалов, Т.Я. Хабриева, А.Я. Капустин и др.; под ред. академика РАН Т.Я. Хабриевой. — М.: Инфра-М, 2014. — 333 с.
3. Shirk S. L. China: Fragile Superpower. — Oxford University Press. — 2007 [Electronic resource] - Mode of access : <https://www.amazon.com/China-Superpower-Susan-L-Shirk/dp/0195373197>;
4. Shambaugh D. China Goes Global. — Oxford University Press. — 2013 // [Electronic resource] - Mode of access : <https://www.amazon.com/China-Goes-Global-Partial-Power/dp/0199361037>
5. Jacques M. When China Rules the World: The End of the Western World and the Birth of a New Global Order. 2nd ed. — Penguin Group. — 2009 [Electronic resource] - Mode of access : <https://www.amazon.com/When-China-Rules-World-Western/dp/0143118005>.
6. Global Agenda Council on Geo-Economics. — Geo-Economics With Chinese Characteristics: How China's Economic Might Is Reshaping World Politics. — World Economic Forum. — 2016. — January 2016.
7. UNCTAD, Trade and Development Report, 2016 [Electronic resource] - Mode of access : http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdr2016_en.pdf
8. Chellaney B. Upholding the Asian Order. — Project Syndicate. — 2016. — January 22 [Electronic resource] - Mode of access : <https://www.project-syndicate.org/commentary/asian-powers-cooperation-for-regional-order-by-brahma-chellaney-2016-01?barrier=true>.
9. Cook M. Three Misunderstandings of China-ASEAN Economic Relations. — Knowledge@Wharton. — 2016. — March 10 [Electronic resource] - Mode of access: <http://knowledge.wharton.upenn.edu/article/three-misunderstandings-of-china-asean-economic-relations/>
10. Офіційний сайт Євразійської економічної комісії [Електронний ресурс]—Режим доступу: http://www.eurasiancommission.org/ru/act/integr_i_makroec/dep_stat/Pages/default.aspx